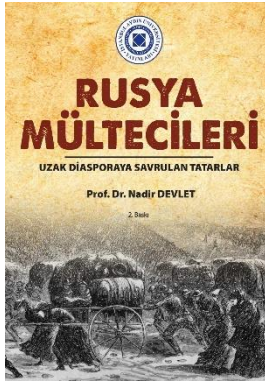

Nadir Devlet, **Rusya Mültecileri: Uzak Diasporaya Savrulan Tatarlar**,
İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2017, 264 s.

AYŞE ŞENER*

İstanbul Aydın Üniversitesi öğretim üyesi olan Prof. Dr. Nadir Devlet, Türk Dünyası üzerine önemli çalışmaları ile tanınmaktadır. Türk topluluklarının tarihini ve günümüzdeki durumunu inceleyen yazar, çalışmalarında özellikle Rusya, Çarlık Rusyası, Sovyetler Birliği ve günümüz Rusya Federasyonunda yaşayan Türkî topluluklara yönelmiştir. 2017 yılında İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan “Rusya Mültecileri: Uzak Diasporaya Savrulan Tatarlar” adlı çalışması da bu bağlamda ele alınmış bir eserdir. Yazarın kendisinin de belirttiği üzere, bu eserine kadar Tatarlar üzerine pek çok bahis geçen çalışması mevcuttur. Fakat bu eser, doğrudan Tatarlar ile ilgili olan ilk eseri olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Yazar, bu eserde Tatarların tarihi, sosyal ve kültürel yaşamları üzerine incelemelerde bulunmuştur. Eser, önsöz, giriş ve genel sonuç bölümünün dışında on bölümden oluşmaktadır. Eserin önsözünde, eseri kaleme alış sebebine açıklık getiren yazar, “bilim bilim içindir” ilkesi ile hareket ettiğini vurgulayarak, eserin yıllar sonra geçmişine dair bir iz bulmak isteyen Tatarlar için bir kaynak olması umudunu taşıdığı dile getirir. “Söz uçar yazı kalır” ibaresine dayanarak, Tatarlar üzerine 50-60 yıllık izlenimlerini ve düşüncelerini kaleme alan yazar, önsözünde ayrıca çalışmasına katkıda bulunan pek çok kişiye müteşekkir olduğunu belirtmiştir.

Ana vatanları Rusya'nın dışında yaşayan Tatarların toplumsal yaşamlarını ele alan bu eserin giriş bölümünde yazar, çalışmasının içeriğini ve sınırlarını belirtmiştir. Uzak Doğu, Türkiye, Finlandiya, İsveç, Avusturalya, Çin, Polonya, Letonya, Litvanya, Estonya ve ABD'deki göçmen Tatarları ele alan çalışmanın ortaya çıkış sürecinde yaşadığı aksaklıklar veya karşılaştığı sorunları da dile getiren yazarın, giriş bölümünde özellikle Rusya'da ve uzak diasporada yaşayan

* Arş. Gör. Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırklareli/TÜRKİYE. E-posta: aysesener@klu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1157-4187

(Yazının Geliş Tarihi: 30.05.2019, Yazının Kabul Tarihi: 14.06.2019)

Tatarların arasındaki tespit ettiği farklılıkları dil, din ve toplumsal açılardan mukayese etmesi dikkat çekmektedir.

Yazar *Uzak Diasporadaki Tatarlar* adını verdiği birinci bölümde, ilk önce diaspora sözcüğünün ne anlama geldiği üzerinde durur. Ardından Tatarca'nın Orta, Batı ve Doğu ağızlarının özelliklerini ve aralarındaki farklılıkları ortaya koyar. Bölümde genel itibariyle üzerinde durulan mevzu uzak diasporadaki Tatarların ne zaman yurtlarından ayrıldıkları, nerelere gittikleri ve kimlik meselesidir. Bunun yanı sıra yazar bölümün sonuna 2014 yılında yapılan sayıma göre dünyadaki Tatar nüfusunun dağılımını gösteren bir tablo eklemiştir. Bu bölüm, içindekiler kısmında *Uzak Diasporadaki Tatarlar, Tatarcanın Şive ve Ağızları, Dünyadaki Tatarların Dağılımı (2014)* olmak üzere üç ayrı bölüm olarak ele alınmıştır.

Yazar, çalışmasının *Uzak Doğudaki Tatar Başkurlara Ne Oldu?* başlıklı ikinci bölümü dokuz alt başlıkta ele alır. Burada genel itibariyle Uzak Doğu'ya Tatarların ne zaman geldikleri ve oradaki kültürel ve ticari faaliyetleri gibi noktalar üzerinde yoğunlaşır. Uzak Doğu'ya çeşitli amaçlarla gitmiş olan Tatarların kurmuş olduğu cemiyetler ve bu cemiyetler vasıtasıyla açılan camii, okul ve tiyatrolardan bahseden yazar, bu bölümde ayrıca 20. yüzyılın başı Modern Tatar Edebiyatı için büyük öneme sahip olan Ayaz İshaki'nin ortaya çıkışı hakkında da bilgi verir. Yazar, Uzak Doğu İdil-Ural Türk-Tatar Müslümanlarının Kurultayı (1935), bu kurultayın ve Uzak Doğu'daki Tatarların faaliyetlerini halka duyurmak için 1935-45 yılları arasında çıkarılan ve o dönemde Rusya dışında yaşayan Tatarların ana dilinde yayın yapan tek gazetesi olması açısından da ayrı bir önem taşıyan Milli Bayrak Gazetesi hakkında bilgi verir. İkinci bölümüne bir de sonuç ekleyen yazar, burada genel hatlarıyla Uzak Doğu'daki siyasi hayattan ve oradaki Tatar aydınlarının yaşadığı sıkıntılardan bahseder. Bölümün sonuna ise Uzak Doğu'da kurulan başlıca cemiyet, mescit ve mekteplerin tablo halinde listesini eklemiştir.

Eserin *Türkiye'ye Tatar Göçü* başlıklı üçüncü bölümünde, ilk göçün gerçekleştiği 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Türkiye'ye gelen Tatarların hangi şehir ya da köylere yerleştikleri ve onların oradaki durumları hakkında bilgiler verir. Bunun yanı sıra Türkiye'deki Tatar köyleri hakkında televizyon yayınlarının internet bağlantılarını paylaşır. Aydınların Türkiye'ye göçüşünü ise ayrı bir başlık olarak ele alır. Abdünnasir Kursavi, Musa Akyiğitzade, Yusuf Akçura, Hamit Zübeyir Koşay, Reşit Rahmeti Arat, Akdes Nimet Kurat, Abdülkadir İnan, Saadet İshaki Çağatay, Sadri Maksudi Arsal, Ahmet Zeki Veledi Togan, Ayaz İshaki, Abdullah Battal Taymas olmak üzere adını sayamadığımız pek çok aydının Türkiye'ye göç edişleri hakkında bilgi verir. 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayıp devam eden Türkiye'ye yapılan Tatar göçlerinin değerlendirmesini yapan yazar, Türkiye'deki Tatarların eğitim ve iş durumları ile ilgili de tespitlerde bulunur.

Çalışmanın dördüncü bölümünü *Tatar Dernekleri* bölümü oluşturur. Bu bölüm içindekiler kısmında yer almamaktadır. Yazar burada, Türkiye'deki Tatar derneklerinin, vakıflarının ve önemli Tatar kurumlarının mahiyeti ve faaliyeti hakkında bilgi verir. Türkiye ve Tataristan arasındaki ilişkiyi de gözler önüne seren yazar, bunun yanı sıra Türkiye'de Tatar bilim adamlarının vermiş olduğu konferanslardan, Türkiye-Rusya arasındaki siyasi ilişkilerden, Tatarların Türkiye'deki sosyal hayatlarından, Türkiye'ye katkılarından ve Tatarların Türkiye'de buldukları süre içerisindeki meslek, eğitim, nüfus, gibi durumlarından bahseder. Ayrıca yazar savını gene sayısal ve istatistiksel veriler ile desteklemiştir. Üçüncü ve dördüncü bölüm içerik mahiyetiyle bir bütün gibi düşünülebilir. Buraya ek olarak *24 Kasım 2015 Rusya-Türkiye İlişkilerinin Bozulması* başlıklı kısa bir bölüm de yer almaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümünü ise *Finlandiya Tatarları* başlıklı bölüm oluşturur. Diğer bölümlerde olduğu gibi burada da incelemesini birçok alt başlık ile tasnif ederek ortaya koyar. Bu bölümde genel olarak, 19. yy sonu- 20.yy başı Finlandiya'ya gelmeye başlayan Tatarlar hakkında bilgi verir. Finlandiya'da kurulan Tatar cemiyet ve derneklerinden, oradaki faaliyetlerden bahseden yazar, Finlandiya Tatarlarının ekonomik, sosyal, dini ve kültürel özelliklerini kendi gözlem ve incelemelerine dayanarak ortaya koyar. Bu incelemelerinde de sayısal ve istatistiksel verilerden faydalanmıştır. Yazar, Finlandiya Tatarlarını diasporada yaşayan Tatarlar arasında sayıca az fakat en iyi organize olan topluluk olarak tanımlar. Dinin onlar üzerindeki etkisinin ve alfabe probleminin üzerine yoğunlaşan yazar, Finlandiya İslam Cemiyeti gibi önemli cemiyetler hakkında ayrıntılı bilgi verir.

Çalışmanın altıncı bölümü *İsveç Tatarları* başlıklı bölümdür. Yazar, bu bölüme içindekiler kısmında yer vermemiştir. Tatarların bu bölgeye ne zaman geldikleri, nüfusları, dini ve sosyal yaşantıları, ana dili kullanım durumları hakkında bilgi verir.

Çalışmanın yedinci bölümü *Avustralya Tatarları* başlıklı bölümdür. Fakat yazar bu bölüme de içindekiler kısmında yer vermemiştir. Avustralya uzak diasporadaki Tatarların en son yerleştikleri yer olarak bilinmektedir. Yazar, buraya ilk gelen aileler-Sait Sadri ailesi ve Ferit Maski ailesi- hakkında ayrıntılı bilgi verdikten sonra Tatarların Avustralya içerisindeki nüfus dağılımından, yaşadıkları dil problemlerinden, kurdukları derneklerden ve bu derneklerin faaliyetlerinden bahseder. Bunun yanı sıra Tatarların eğitim faaliyetleri, yaşadıkları ana dili problemleri gibi noktaların da üzerinde durur. Buradaki Tatarların sayıca az olduklarını belirten yazar, Avustralya-Adelaide Tatarlarının basında nasıl yer aldığını göstermek amacıyla bazı yayınlardan internet bağlantıları paylaşır.

Çalışmanın sekizinci bölümü *Çin'deki Tatarlar* başlıklı bölümdür. Bu bölüm de içindekiler kısmında yer almaz. Çalışmanın tüm bölümlere kıyasla en kısa

bölümünü oluşturur. Bu bölümde yazar, Çin'e göçmüş Tatarlar hakkında nüfusa ve coğrafi dağılıma dair kısa bilgi verir.

Çalışmanın dokuzuncu bölümünü *Litvanya, Letonya (Estonya), Belorusya ve Polonya Tatarları* başlıklı bölüm oluşturur. Yazar, bölüm başlığında adı geçen Tatarları ayrı başlıklar halinde inceler. Tatarların bu bölgelere ne zaman geldiğine dair bilgi veren yazar, bu bilgilerin yanı sıra Tatar adının nereden geldiği, Moğollara neden Tatar dendiği gibi önemli konulara da açıklık getirir. Yazarın verdiği bilgiye göre, Tatarlar yukarıdaki ülkelere 600 yıl önce gelip yerleşmişlerdir. Tatarların oradaki sosyal-kültürel faaliyetleri, milli kimliklerinin durumu, ana dil kullanımı gibi noktalara değinen yazar, bazı cemiyet ve derneklerden yayın organlarından da bahseder. Yazar bu bölümde de incelemesine internet bağlantıları ekleyerek, çalışmasını örneklerle desteklemiştir.

Çalışmanın onuncu bölümünü *Yeni Dünya Tatarları* başlıklı bölüm oluşturur. 15.yüzyıldan sonra Kuzey ve Güney Amerika pek çok ülkeden göç almaya başlamıştır. Tatarlar da buraya gelen milletlerden bir tanesidir. Çalışmanın bu bölümünde yazar, bölge hakkında genel bir bilgi vererek, Tatarların ülke içindeki durumu, nüfusu, eğitim ve sosyal faaliyetleri hakkında açıklamalarda bulunur. Bunun yanı sıra önemli kuruluş ve dernekler hakkında bilgi veren yazar, bu dernek ve kuruluşların yayın organları ve yaptıkları faaliyetlerden de bahseder. ABD'ye yerleşmiş olan bir Tatarın hayatından genel bir kesit sunan yazar, Tatarların buradaki iş ve eğitim durumu, coğrafi dağılımı gibi noktalara da değinir. Diğer bölümlerden farklı olarak burada müslüman mezarlıkları hakkında da bilgi yer almaktadır. Yazar bu bölüme de gene internet bağlantılarından örnekler eklemiştir.

Çalışmanın geneline baktığımızda, yazar her bölümünün sonuna özet veya sonuç bölümü eklemiştir. Bunun yanı sıra çalışmasının sonuna genel bir sonuç bölümü eklemeyi de ihmal etmemiştir. Çalışmada yer alan tüm sonuç bölümleri okuyucular için gerekli bilgiyi toparlamış olması açısından önemlidir. Bölümlerde alt başlıklar halinde incelediği savını bölüm sonlarında belirgin bir çerçevede toparlaması kaydedeğerdir. Uzak diasporada yaşayan Tatarların siyasi-sosyal ve kültürel açılarından incelendiği bu çalışma Türkoloji açısından önemli bir başvuru niteliği taşır. Yazarın 50-60 yıllık deneyim ve gözlemlerinin bir araya gelmiş hali olan bu çalışmanın, bu sahada çalışan akademisyenler için kaynak ve rehber bir çalışma teşkil edeceği ve alana önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.